

Zitierhinweis

Pánek, Jaroslav : recension de : Axel Gotthard, Der Dreißigjährige Krieg. Eine Einführung, Köln, Weimar, Wien : Böhlau, 2016, dans : Český časopis historický, 2018, 2, p. 556-558, DOI: 10.15463/rec.1737014463

český
časopis
historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Pod hlavičkou „Aparát“ jsou připojeny jednak seznam použitých zdrojů, zahrnující poměrně působivou škálu nevydaných pramenů, edic i odborné literatury, a dva rejstříky, jmenný a místní, usnadňující orientaci v textu. Nechybí ani krátké německé resumé. Na úplný závěr, na nečíslovaných stránkách, je připojeno celkem sedm obrazových příloh. Vedle opětovného přetisknutí titulní stránky, tentokrát včetně závěrečného verše, jsou zde vybrány stránky Červené knihy, na nichž lze demonstrovat grafickou podobu jejího textu, jakož i písarskou ruku jednotlivých spolutvůrců.

Knihu Petra Kozáka je možno závěrem zhodnotit jako vyzrálý, vysoce kvalitní ediční počín, jenž v sobě skrývá potenciál rozšířit významným způsobem poznání nejen samotných dějin Opavského knížectví na přelomu 16. a 17. století, ale též dějin stavovského právního myšlení a komunikačních strategií zemských stavovských obcí v období raného novověku. Úctyhodným úsilím autora a péčí Zemského archivu v Opavě, který k vydání knihy přikročil, se historikům i poučeným laickým zájemcům o dějiny Opavska dostalo do rukou cenné a po všech stránkách kultivovaně zpracované dílo, jež bude, doufejme, vbrzku následováno dalšími podobnými počiny.

Marek Starý

Axel GOTTHARD

Der Dreißigjährige Krieg. Eine Einführung

Köln – Weimar – Wien, Böhlau Verlag 2016, 390 s., 4 mapy, ISBN 978-3-8252-4555-9.

Blížící se čtyřsté výročí zahájení jedné z nejničivějších válek v evropských dějinách povzbudilo řadu autorů, aby se vrátili k touto tématu, které již bylo zpracováno nesčetněkrát a jehož literatura je ve svém celku badatelsky téměř neovládnutelná. Jelikož rozsáhlá vícesvazková díla nacházejí odezvu jen u velmi omezeného okruhu specializovaných badatelů, nabývají na důležitosti syntetická díla středního formátu, která se pokoušejí zvládnout rozsáhlou tematiku v jediné, přehledně členěné knize.

Těmto nárokům odpovídá publikace německého historika Axela Gottharda, v současné době profesora novověkých dějin na univerzitě Norimberk-Erlangen. Gotthard je žákem velkého, předčasně zesnulého dějepisce Volkera Presse, k němuž se hlásí a jehož syntetické dílo o válkách a krizích v 17. a na počátku 18. století z roku 1991 pokládá za dosud nejlepší interpretaci třicetileté války.¹ Ostatně Gotthard navazuje na některá Pressova témata, týkající se raně novověké Římsko-německé říše, a obohacuje je poznatky odpovídajícími nejnovějšímu výzkumu a jeho tématům (válečná každodennost, životní podmínky v době raně novověkých klimatických změn, problematika dosahování míru a neutrality atd.).

Specifické rysy Gotthardova zpracování třicetileté války vyniknou, porovnáme-li je se dvěma odlišnými typy starších pokusů o shrnutí téže tematiky na úrovni publikací zhruba stejného formátu. Zatímco kupříkladu anglická historička Cicely Veronica Wedgwood pojala ve své klasické práci, prvně vydané roku 1938 a potom mnohokrát reeditované

1 Volker PRESS, *Kriege und Krisen. Deutschland 1600–1715*, München 1991; komentář v recenzované knize na s. 370.

i v německém překladu, třicetiletou válku jako strhující dějové pásmo,² německý historik a encyklopedista Friedemann Bedürftig³ ji naopak rozčlenil do podoby osobních příběhů a dílčích témat, zvládnutých formou lexikonu biogramů a reálií. Ani Axel Gotthard nepodceňuje váhu jedinců, kteří významně ovlivnili průběh třicetileté války (mj. Albrecht z Valdštejna, dánský král Kristián IV.), přiměřeně se jim věnuje a s úspěchem se snaží vykreslit jejich osobnostní rysy.

Kupříkladu je oprávněně skeptický k falckému kurfiřtu Fridrichovi V. Falckému, který se stal českým „zimním králem“; pokládá ho za člověka nerozumného, neschopného odhadnout mezinárodně politickou konstelaci, a zároveň za panovníka necitlivého, absurdně prosazujícího extrémní kalvinismus, který vedl k neporozumění s jeho českými poddanými. Podobně i anglického krále Jakuba I. nevykresluje pouze jako programového „mírotvorce“, ale také jako vladaře, který chtěl mít svůj klid i za cenu zničení kariéry vlastní dcery, „zimní královny“ Alžběty Stuartovny. Stručné, ale vcelku přiléhavé charakteristiky se dostává také dalším protagonistům velkého konfliktu.

V základním pojetí se však Gotthardovo podání od obou výše zmíněných příkladů podstatně liší. Gotthard interpretuje třicetiletou válku ve dvou hlavních rovinách: jako proud událostí a jako strukturu odrážející a zároveň přetvářející podobu Evropy. Jeho výklad je rozdělen do pěti oddílů, z nichž první plní vstupní úlohu a pojednává o předpokladech konfliktu – počínaje augšpurským náboženským mírem v Římsko-německé říši z roku 1555 a konče zápasem o výklad Majestátu na náboženskou svobodu v Čechách z roku 1609 a následnými ději. Pro vlastní interpretaci třicetileté války jsou však rozhodující další čtyři oddíly, věnované „velké německé konfesijní válce“ (1618–1630), poté životu, válčení a utrpení za války, dále střední Evropě jakožto „jevišti velmocenských rivalit“ (1630–1648) a konečně dlouhé cestě k vestfálskému míru.

Výklad se neutápí v podrobných popisech válečných událostí, spíše se snaží formulovat otázky po příčinách a výsledcích tehdejšího dění. Kupříkladu v souvislosti s prvním velkým střetem třicetileté války, bitvou na Bílé hoře, rozebírá vedle zahraničně politických, strategických, finančních a disciplinárních aspektů válčení také ideovou motivaci, zejména reprezentaci a vizualizaci zbožnosti, přičemž do značné míry vychází z výkladu francouzského historika Oliviera Chalina.⁴

Přiměřeně významu „české války“ jakožto úvodního období třicetiletého konfliktu věnuje autor velkou pozornost průběhu českého povstání 1618–1620, jeho porážce a důsledkům. Snaží se o vyváženost, a proto uvádí obě základní varianty možného vývoje, totiž vítězství Habsburků a pevné připoutání Čech a Moravy ke středoevropské monarchii na jedné straně, a možnost nového budování českého státu na stavovském principu v podobném směru, jaký se realizoval v severních nizozemských provinciích, na straně druhé. Gotthard nepodává srovnání výchozích podmínek České koruny a Nizozemí,

2 C. V. WEDGWOOD, *The Thirty Years War*, London 1938.

3 Friedemann BEDÜRFTIG, *Dreißigjähriger Krieg. Taschenlexikon*, München – Zürich, 1998; TÝŽ, *Der Dreißigjährige Krieg*, Darmstadt 2006.

4 Olivier CHALINE, *La bataille de la Montagne Blanche (8 novembre 1620). Un mystique chez les guerriers*, Paris 2000 (česky: *Bílá hora*, Praha 2013).

což by ostatně přesahovalo tematické vymezení jeho monografie. Zato však ze zamyšlení nad možnostmi alternativního vývoje vyvozuje, že zažitá terminologie („rebelie, povstání, pozdvižení“) je jednostranná a odpovídá pouze pohledu vítězů.

Gotthardovo hodnocení důsledků porážky českého povstání zdůrazňuje jednak okamžitou pomstu vítězů, jednak dlouhodobé posilování dynastické moci Habsburků. Ekonomické, populační, státoprávní, ústavní a náboženské zruinování „dobytych“ českých zemí pokládá za výjimečně kruté a pro pobělohorské období používá pojmu „doba temná“ („Zeit der Finsternis“, s. 106). Vzhledem k tomu, že téma nepojímá jako problém českého etnika (ostatně léta 1618–1630 označuje jako „deutscher Konfessionskrieg“), nelze ho jistě podezírat z proceské nacionální podjatosti, tím méně pak z ovlivnění stejnojmenným románem Aloise Jiráska. Právě proto je Gotthardovo hodnocení zajímavým protějškem revizionistického pohledu na události kolem bitvy na Bílé hoře, který dospěl až k oslavě habsburského vítězství jako civilizačního triumfu.

V obecné rovině sleduje Gotthard proměny vojenství, ustavování žoldnéřských armád, rostoucí nároky raně moderních států na finanční zdroje, zatížení civilního obyvatelstva, válečné podnikání (zejména na příkladu Albrechta z Valdštejna), způsoby zvládání válečné nouze a další témata. Samozřejmě nemůže pominout událostní stránku války, ani proměny strategického postavení mocností, především pokles moci španělské světové říše a posilování Francie a Nizozemí ve druhé polovině války. Avšak těžiště výkladu leží jinde. Podstatným tématem jsou vlastně hrůzy války – nikoli izolované jen jako výsledek násilí soldatesky na civilním obyvatelstvu, ale jako komplex hrůz, jež dopadly především na střední Evropu.

Autor vychází z předpokladu, že za obvyklých mírových podmínek žila většina obyvatel raně novověké Evropy na úrovni poněkud převyšující existenční minimum. Když se však spojily důsledky vrcholící malé doby ledové (opakovaně nedostatečné úrody, hynutí dobytka, prudký růst cen, pokles kalorické hodnoty dostupných potravin, hladomory a epidemie) s dlouhotrvající válkou, změnil se život značné části Středoevropanů v utrpení. Gotthard věnuje kritickou pozornost snaze některých historiků (mj. Sigfried H. Steinberg, Hans-Ulrich Wehler) vysvětlit hrůzy války jako tradovaný mýtus. Proti tomu však staví tezi, že válka nikdy není výrazem normality, ale že jde o katastrofu, která v případě třicetiletého konfliktu znamenala obrovské populační a hospodářské ztráty, ohrožení elementárního společenského řádu a rozrušení soukromého života. Dospívá až k zobecnění že „třicetiletá válka byla nejhorší válkou světových dějin“ (s. 213), což jistě neplatí absolutně, ale v evropských poměrech by asi tato charakteristika nebyla přehnaná, pokud bychom měli na mysli vývoj před 20. stoletím.

Netradičně pojatá, přehledná a čtivá syntéza podává ucelenou informaci o válce, která byla do té doby největším a nejničivějším konfliktem na území Evropy. Je založena na dobré znalosti rozsáhlé literatury nejen k německým, ale i k českým dějinám. Kartografická příloha, chronologická tabule, komentovaná bibliografie a rejstříky (osobní, zeměpisný a věcný) vytvářejí z této knihy nejen syntetizující kompendium, ale i praktický úvod do problematiky střední Evropy v první polovině 17. století.

Jaroslav Pánek